

II. ИЗЪ ИЗВОРНИКА СВЯТОСЛАВОВА, 1076 Г.

(По рукоп. Императорской Публичной Библиотеки, за исключением первой статьи, взятой из Славянской Христоматии Пенинского).

I. О чтеніи книж.

Добро юсть, братни, поутианье книжъю. паус късакомоу христъю: клажени бо, рече, испытаюшти съвѣднія юго, късаль срѣдъмъ въ-⁵зинштютъ юго. учто бо рече: испы-¹⁰таюшти съвѣднія юго; югда уть-¹⁵ши книгы, не тьштина въздо ишти-²⁰сти до дроуго глаенъ, и въ-²⁵зинштютъ, учто гдють книгы и сло-³⁰еса та, и триньды обраштася о-³⁵зединой глаенъ. рече бо: въ срѣдъ-⁴⁰ци моемъ съвѣрхъ слоеса твоа.⁴⁵ да не съгрож*) теск. Не рече:⁵⁰ оусты твую нѣглажъ, и въ и въ-⁵⁵ срѣдъмъ съвѣрхъ, да не съгрожъ теск. и пораюштии оубо истини писании, правиль юсть иими. речоу же: оуда комки правитель юсть и създѣржание: правельникоу же кни-⁶⁰ги. Не съставить бо са корабль вез-⁶⁵глоуди, ии правельникъ бес поути-⁷⁰ши книжнаго: и ико же пачь-⁷⁵ниль оумъ стонть оу родитељ скоп-⁸⁰ихъ, тако и правельникоу о поути-⁸⁵шемъ книжнинъ. красота книгу ороу-⁹⁰ши. и корабль ветрила, тако и правельникоу поутишение книжъю. отъ-⁹⁵крыи бо, рече, оун мон да разоу-¹⁰⁰ши тоудеса отъ ڇакона твоего. оун бо гдють размысль срѣдъмъ, и въ-¹⁰⁵зинштютъ.

Не съвѣрхи отъ мене ڇаповѣдни твои, разоумен, ико не отъ оути

*) Въ р. сарах.

съвѣрхи, и въ разоуми и срѣдца. таш же и походи не пооушиштася, гдя: проклади оукланаштася отъ ڇаповѣдни твои. таш же и салъ са похеди, гдя: Колъ сладъка словеса твои, плюс мела оустомъ монъ. и ڇакомъ оуть твои паус тысаши ڇата и сребра, и вѣспать, гдя: Въздродиши азъ о словесъ твои, ико обрашай користь ильно-¹⁰гоу. користь бо нареует словеса книгы, гдя: Ико обрашохъ, недостоинъ съ, такъ дафъ, иже ми са пооушили словесы твои дньи и ношты.

То ии, братни, пораюшими и послоушаниемъ разоумиши оушими, и пораюшими силу и пооушеніе стыхъ книгъ. Послушан ти житъ стааго васнаня и стааго йоди. ڇال-²⁰тооустааго и стааго кирнла фїлософа и инъхъ многъ стыхъ, како и ти съвѣрхи, поквѣаютъ о инъхъ речоуште, нѣмлада прилежаахоу стыхъ книгъ, тоже и на добромъ дѣлѣ подкигиша-²⁵са. книжъ, како ти научатьѣ добры-³⁰ми дѣломъ пооушеніе стыхъ книгъ! да тами, братни, и салъ*) подкиги-³⁵ши са на поуть житни ихъ и на дѣлѣ ихъ, и пооушиши са книгу книжнинъ словесъ, творице колю ихъ икоже велать, да и вѣчнинъ книжнин достоинъ вондемъ, въ вѣкы аминъ.

*) Въ р. сарах.

2. Наказание богатырь.

Иако юлико великииъ съподобильтса иеси отъ бѣ благынъ. тольма и кольшамъ дѣльниъ иеси въздакти.

Отъврѣзан оўши сконъ въ ииштетѣ 5 страшюштынъ. да обраштеши и ты бѣжни слоухъ єкързенъ:

Лѣп же оубо бѣкаемъ нашниъ повинныиикомъ. тако и ѿнастъ обраштѣмъ иесынаго вѣдкоу:

Отъврѣшанса ласкакыцъ лѣстьниихъ словесъ иако и врановъ. искалахъ бо они оѹльнии:

Лиште отъ всѣхъ хоштешї устьи 15 ииѣти. боуди всѣмъ бѣготель обышти:

Лиште хоштеши вса соѹциа подъ 20 союю исправити добро твораштамъ устьи и չъло твораштимъ չапрѣшан:

Такы оубо сеѧ дроугын съѣстъники ииѣн. иже не въса гѣема то- 25 б҃юю жалать. иъ соѹдъи прѣдъ нынъ тѣштаться єкѣштати ти:

Раӡоѹмъно послоѹшати подобаетъ пыра соѹдниимъ. не оудобъ бо юсть 30 правды ииобрѣсти. скоро отъвѣглюши:

Раӡоѹмъан пырамъ дѣльно. ткори же расоѹждениа не тѣштаса:

Твѣрдо раӡоѹмън. спїсении своего хранилаште. иже николиже людн не *) 35 рать. обидати:

Боуди своимъ повинныиикомъ страшниъ санъ рѣдн. а любынъ поданиенъ ииностына:

Юлико силою прѣбыши иеси въ- 35 сехъ. тольма и дѣлы добрынин съѣтѣти ти подвижанса плусъ всехъ:

Проштениа тѣбоу граховъ. пра-

*) Вѣ р. ил.

штамъ. иже бо на рабѣхъ нашихъ проштение бѣни гнѣва бѣгасть скобода:

Тѣгда нареуетъся къто оубо ииинъи ииастелинъ. иегда самъ союю обладаетъ. а иелѣпынъ по хотымъ не работаетъ:

Съмѣрть и гоненіе и изпастъ. и въса видима չълакъ. иредъ оумиа 40 ти да будоуетъ по въса дѣни и уасы:

Такъ боуди о сконъ рабѣхъ. иако же молишинса тесъ бѣу быти:

Не опракъдан иепрѣкъднаго аште и дроугъ ти юсть. ти обидити прѣдъ илаго аште и крѣгъ ти юсть:

Лиште къто ииати оумиленоу дѣж. отъ ўѣкульскимъ прѣдѣти. и видить хоудость своего юстьства. оумиленна же и напрасною съмѣрть сего житиа: въ бѣгъ гордостынъ не въпадеться. аште и къ саноу юсть висоца:

Въ ииѣстинъ срѣда твоего съѣтѣ разоѹмъан соѹштнхъ съ то- 25 б҃юю иоровы. да познамеши въ ииисти- ноу съ любывыхъ. слоужаштнхъ ти. или съ лѣстью ласклюштнхъ:

Мънози бо прїаӡннек лїцемъроу. вѣльки ииѣстинъи пажость тво- хранилаште:

Иако не достонть послоѹшати кла- ветара. сладъко ти гѣюшта. или слы- шати на ближнаго. да не отъпла- деши бѣни лжебес и црѣска:

Въвѣдьрии иленештжштаго въ оѹшю твоемъ. да не коутмо съ ииимъ погибеши.

3. Погученіе въ правой вѣрѣ.

Иже оубо праковѣрноу ездру ииѣти. фснованія добрынхъ дѣль юсть.

твъмъ же отъ бѣры науменьса слоко
къ тѣхъ брате. помеже бѣ бѣрою вѣ-
стражка а не лоукако. Кѣдѣ шко вѣ-
дасть ии гѣ бѣры ради ткоси ма-
нишати ти словеса кайома спсению.

Бѣроун къ оїа и сна и стааго
дѣха. къ т҃цю нераздѣльноу бѣство
иеднио оїа не рожденя сна рожена
а не үдана ии исходашта. трие
въ иедниом боли. иедниоу славоу иедни-
моу усть. и иеднио поклоненіе отъ
всехъ твари и отъ аггель и уѣскъ
принеслиюнти. пречкульноу и бесконъуль-
ноу прѣбылошию въ кѣкы:

Вѣлъштеніе же сна кѣрун. ис-
тинно соуште а не прикидѣніе:
въ дѣхъ иестствѣ бѣство и уложкуль-
ство. бѣ по бѣство уѣка по вѣ-
такусиихъ: въ обѹемъ съвѣршена.
Бѣстоу хѣоу съ бѣрою поклананса.
шко на томъ спсение вѣсамъ уѣкомъ
съдѣла гдѣ:

1. Полученіе дѣтства.

Хенофона же гдѣ къ сноима
сконима.

Азъ уадѣ рекоу кама. уложкуя жи-
тииа отити хоштию: вѣста бо како въ
житии сесь жихъ бѣзлоукы. како отъ
всехъ устьниъ бахъ и лѣбимъ. не
сана ради вѣника. ии порохъ ве-
личъ:

Не оукоинъ никого же не ве-
дихъ. и никого же не оклеветахъ. ни
засидѣхъ никомоуже:

Ии разгнѣвахъси ии никогоже. ии
малыши ии на вѣника:

Не оставихъ цркве бѣна вѣчерь
ни здоутра ии полоудне:

Не прѣзърхъ. ииштиихъ. ии оста-
вихъ странниа. и пеудыиа не прѣзъ-

рехъ никъгда же. ииже къ тѣмън-
цахъ үлааженни. потрѣбныи ии
дашхъ: ииже къ пленницахъ ии
бакихъ:

Не помыслихъ на добротоу үажю....

Тако и вѣ жнєста уадѣ мон. да
и вах бѣ оублажить. и дальголѣтни
иаинъ и съткорити.

Оубогыихъ постѣшанта. кѣдовицъ
то үаштиштилъ. не монитиимъ иилоу-
нта. и осоужаемыхъ бесс прѣзды
иѣзыка. миръ ииента съ вскии. Ии-
уе же вѣсахъ ииже въ поустыни и
въ пеуерахъ и къ пропастяхъ үемль-
ныхъ. добро творита.

Поминанта миаистыра. уѣрорицъцъ
стыдитаса и уѣтата. и иилосрѣдоунта.

Матерн же каю уость отѣдната.
и вѣсе добро съткорити иен. да га-
20 оуѣрнта. радоющиша. и о томъ
веселитаса вѣ вѣкы:

Кѣсе иелнко ииата үлатъмъ и
срѣбръмъ и рицами. иепмоуштнны
поданта: и вѣ работе соуштаки акы
25 скокъ уадѣ лженна. и оуные иилоу-
нта. и старыхъ скободы съподобнта.
пнриж ии до съмрти даюциа. и
съ проста реку. же же ма видѣста
твориша. и вѣ творита да сїсета-
ние:

Мѣре не үабыванта. волж иен тво-
рита. и послесушанта съ страхъмъ
гѣмы:

Вѣдѣ бо шко дѣло гѣе дѣлаюта:
запогади гдѣ хранила. и бѣ мира се-
го боуди съ вами: аминъ:

Сѣтымъ Феодоры.

Кѣзынъши же бѣженка Феодора
дѣтишти: на лоно ское. лобъзѣ же
вихъ странниа. и пеудыиа не прѣзъ-
40 и гдюшти:

Сиоу^{*)}) мон любын. врема съконы-
уанин ин присп. да юже идоу отъ-
нидоу же не възбраншюса. да не
ръци ако осыреж:

Се инаши ба и старешшаго въ
оуца место. инахи съврѣстинки акы
братию. мыншаш акъ уада: стареш-
шаш акы отъца:

О уадо алъубоу си продължн. мо-
лантъ въсылан къ бой. третни часъ 10
и Г. и и Ф. и и въчеврѣниож: и за-
сутрѣнжю хвалоу: въсылан:

Уадо алъубъ боуди да са насы-
тиши. и подажъ алуюштннъ халъ
свон. одежю скояк нагымъ. уюжемоу 15
не похощти. зъла не ган братоу
скоямоу:

Миръ имен съ въсън. кротъкъ
боуди. не слакохотън и югда та
възрашжть то ѿвѣштан съ тихостъж: 20
не радоунса вражьдou злou.

Не дненса добротъ лицъ: аште на
кого слышнши. то моли да ии: бо-
лаштихъ постыштан. старыя оутѣшан.
оукогыя напитан. скъбрашташ оутѣши: 25
заблоужшаш накажи. въдовицамъ по-
мощтихъ боуди мъртвымъ погребан:

Не бонса пакостнн сотонинъ. не-
мощтихъ бо соуть. въсъхъ матежъ
иего ин хоудъ оуконса:

Молиса да не въндиеши въ на-
пастъ. аште ли въндиеши. то пакы
молиса да идбоудеши.

Троужанса въ иноу. да видигъ бъ
троудъ твои. и посыдеть ти помошти 35
свож: си аште творнин. то въ це-
сарствии бжин въдкоришнса

5. Съборъ отъ мыногъ ойн и
арапъ и прокъ: събарано и прътъко-

вано отъ съагелни и отъ ижехъ
кингъ: въкратъце съложено.

Ако юже бъдати не мощнъ въста-
ти тънию иъ и днъ оутразентнса
къ мѣтвахъ. бъдръ бо гѣстьса тако-
вън югда разоумѣсть. уто соуть
иже бесъдоуистъ. велико оружи
молитва аще съ достонимъ боудеть
помыслъмъ и да оукеси то ако кр-
постъ, кестоудна и неправъдъ юростъ
оудъръжа. слышнте бо рече. уто
соудна неправъдънъ гла. аще ба не
боуса. ин улкъ срамляюса. иъ по-
неже засонть ин въдовица си да
мыцио юв. и проуад и юго же не
съткори любы. съткори^{*)} на нем
прилежание. колын паус бъ послоу-
шаистъ молащихъса иеноу. велико
оружие мѣтва. аще съ съмѣреню
мыслю молниеса аще въ пърси
бненъ са акы мытарь. въса бо при-
нимемъ. тоу оубо жъртвоу възносимъ
бнн речъше плодъ оустину.

СТАА ГЕНАДИИ:

Лѣпо юесть часто молитна иеноу
прилежано и върно. съ слѣдами съ-
кроушеномъ срдѣсъ. и не попоучи-
ще ин ослабляюще. донелѣже оуслы-
шана боудеть молитва аще и много
30 врема иинеть и ако приинеть про-
шенню ское. тако о иномъ подобаетъ
молити искоушаистъ бо бъ търпѣнне.
кѣрою просачинъ оу него. мъдъ-
лить подати юго же просать дроу-
гыхъ же не разнить послушати мѣтвы
иже о сего свѣта молать. ли не до-
стонно съ слабостню. и по искрѣ
принходащихъ въ иеноу.

^{*)} Въ р. бой.

^{40 *)} Въ р. съткориха.

ЧАСТ ІІІ: О МОЛНТЕВ.

Въс же и есть разно съ айглы. бытие житие и премоудрость. мѣтва же юдино дѣло есть. аньгеломъ и убѣкою. тою бо мѣтвою скоро въ житие ихъ пристоупиша всакъ со молнса съ бѣмъ бессдоуаетъ. утѣ же и того болѣ. убѣкоу съ бѣмъ бессдоуаетъ. аще бо съ моудрыни убѣкы бессдоующе. скоро въ обрызы ихъ прѣстленыся. утѣ оубо подобаєть речи о бессдоующиихъ съ бѣмъ къ мѣтвамъ. ико же и градъ бестаны. оудоъ прѣтиъ выдаєть ратьныни. также бо и дѣла не огражена молнты. скоро падниша есть отъ сотоны.

Илла урънорица.

Сего ради на въсакомъ мѣстѣ молнса велить алль. възденююще прѣподобиыни роуцѣ. иль же въсако мѣсто на мѣтвоу покосыно. кын оубо оусахъ съткори нюдеомъ унстоата црквиши. съ неунстами роуками прїходашемъ на мѣтвоу. и унстооту осквернающе. дѣлесы неунстыни. обратитъса гноушася. акы неунстыни бѣ речыи. аще простырете роуцѣ свои въ мѣнѣ. отъѣфтио оун скон отъ васъ. и аще оумъножите мѣтвы не послоушашо васъ. роуцѣ бо кашн испѣли крѣкен безакониа такоже (же) же унствъ ср҃дцыи и дѣлесы прѣподобиыни прізыкають и прииметь и. и отъ въсакого мѣста. молнты

юго послоушаютъ оусърдиемъ външам и аще и мѣсто боуде мѣнти не пользуно. тако бо и корнилоу молнноса прішъдъ айгъ глаше мѣтвы твои и мѣстына възидоша на память предъ ба. да утѣ оубо корнила оумоли. Рече пакы юдинослокиie оумъ

не бради домогьшаш молнта. утѣ ли фарнсомъ оуспѣ. црквию предъ стоянне. величаниа преходьства исигълено. Ико же юдина есть съпома могоущиша намъ запати къ мѣтвѣ. аще трѣзкоуемъ. юда бо мѣсто требоуемъ на крема. въсако мѣсто и крема клютимо есть намъ къ таковън молнте послоушан пакы самаго оунтела въсеменъ глаща. на въсакомъ мѣстѣ възденююще прѣподобиыни роуцѣ безъ гнѣва и беспомышленна. аще помыслъ имаши унсть отъ излѣпынхъ похотни. аще на тѣрѣ жеи. аще въ домоу аще на поутѣ аще на тѣрѣнци прѣстонини. аще въ мори аще въ гостиници. аще на дѣла жеи стом. аще къде любо жеи молнши ба прізъвати. и полоуини про- 20 шенне.

О хананыни:

Каждомо же есть ико не пытаюмо мѣтвеною мѣсто и обраузъ ѹеремита въ пропасти ба и ба оумоли. и да- 25 иль въ кын лькогъ ба и ба оумоли г. и отроци въ пеши баша и ба оумолиша. новъ на гионци сѣда и ба видъ. иоучи на мори ба. и гла юмоу ба утѣ въпнеши къ мѣнѣ. и разбонинкъ на крестѣ ба и породоу отъѣрзе. Да и ты оубо къде любо жеи молнса въ унствѣ съѣсти и ба послоушаетъ твѣ того бо есть земля и конын ием.

Отъ Патерика:

Рече старыцъ не премоудран мѣтвы своюю многыни слокесы. да не на пытание слокесьюю раздѣвонтьса оумъ юдино бо слоко мъздониуе ба оумоли. Рече пакы юдинослокиie оумъ

съединять. съединяю слово матвы. и
молчанагоса подвидаш.

Іо Златоустаго о посте:

Царь хота принести градъ противъ-
ныхъ. отемлесть имъ ведоу и скоро
принесть градъ. тако и правдинахъ
хотан побѣдити днівола. да принесть
постъ.

Храмъ неподобинъ бес покрова ни
постъ бесъмѣрнію съсоудъ не при-
ниметь воды безъдна. ни поста бѣ
бесъмѣрнія.

Дин настоящю мълка быкаеть въ
Ульвъхъ и матеъ и принѣдышинъ мо-
гунъ въсн оусыноуть тако и Ульвъ
томимъ отъ мыслн и принимъшю постъ
въса оумъртвентъ. Невонъ адама не-
въздержаніе оутробъмоє нѣкеде и
потопъ сътвори. и содомъско попа-
леніе то съкеде. такожде же и иудѣ-
н вѣліко зѣло сътвориша отъ пынъ-
ства и отъ питанія на безаконніе
нудѣдъш. да сего дѣла и хѣ алка-
й днин намъ образъ (намъ) показаш
спасенія. Рѣ бо гѣ блажени алующен
и жаждающи тво ти насытатсь.

Статьи этого Изборника, по нрав-
ственному - религиозному содержанию,
были доступные нашимъ предкамъ,
нежели философскія и литературныя
въ Изборникѣ 1073 г. Самый языкъ
въ Изборникѣ 1076 г. простѣ и удобо-
понятнѣе. Система правописанія въ
обоихъ этихъ памятникахъ одна и
также, хотя въ спискѣ 1076 г. и са-
мѣтнѣе вліяніе Русскаго писца, осо-
бенно въ нѣкоторыхъ статьяхъ, какъ
напр. во всей 5-ой статьѣ.

ж, ю, л и и смышиваются съ просты-
ми гласными. На пр. 289. 5. възништю
(-ть), 289. 6. испытлюющен (-ыштен),

289. 9. дроѹгым (-ым), 289. 10. гноТЬ
(Гамъ), 289. 11. обратиши (-амъ),
289. 17. поразоѹщем (-ам), 289. 18.
реноу (рекъ), 289. 20. въздѣржаніе (-ж-
ніе), 289. 27. кориѣд (-лю), 289. 29.
разоѹщю (-ым), и мн. др. Иногда опу-
скаются т и ь, и смышивается т съ
е. Попадаются также и полногласныя
руссکія формы. Употребляются и ют,
особенно въ первыхъ четырехъ стать-
яхъ, и ѿ, въ послѣдней.

Вообще должно замѣтить, что этотъ
Изборникъ своимъ содержаніемъ ока-
залъ замѣтное вліяніе на нашу древ-
нюю литературу. Образецъ и основу
Поученія Владимира Мономаха мож-
но видѣть въ 4-ой статьѣ (Поученія
дѣтамъ). Статья 5-я предлагаетъ перво-
начальный образецъ Златой Цѣпі, или
Собранія Толкованій Св. Отцѣвъ
на Св. Писаніе съ присовокупленіемъ
поученій. Нѣкоторыя изъ поученій,
здѣсь помѣщеныхъ, даже вошли въ
Златую Цѣпь (смотр. въ спискѣ XIV
в.): 297, 1 и 299, 3.—Иоанна Златоуста
молитвъ и о постѣ, см. въ Злат. Цѣп.
статьи 16 и 15. Притомъ расположе-
женіе самыхъ поученій по матеріямъ
(какъ здѣсь статьи о молитвѣ) ука-
зываеть на ту же систему, которой
пользовались составители книгъ, из-
вестныхъ подъ именемъ *Пчелы* (см.
въ спискѣ XIV в.).

289. 1. О чтеніи книгъ. Этой статьею
начинается самый Изборникъ. Загла-
вие значительно поистерлось. Впро-
чемъ его разбираются такъ: «Слово
иакоего Калугері о честнї (уїн) стыхъ
книгъ.» Калугеръ—гр. *иакоуерон*—
добрый старецъ, почтное название
монахамъ.

Это, вѣроятно, Славянское сочине-
ніе.. Замѣчательно между прочимъ по
упоминанію о Славянскомъ Церво-
учителѣ Кириллѣ Философѣ и о его
житіи. (См. Замѣчанія Востокова въ
Слав. Христом. Пенинск. 1828 г.,